

ОТЗИВИ ЗА „СЛЕПОГЛЕД“ НА ПИТЪР УОТС

Главозамайваща история за първия контакт. Това е провокативно проучване на естеството на човешкото съзнание и какво означава да си човек.

Romantic Times Book Reviews

* * *

Тъмната, напрегната и кошмарна представа на Питър Уотс за разумния живот във враждебна вселена е безмилостна в перспективата си и нетрепваща в заключенията си.

SF Site

* * *

Извънредно провокативен за мисълта, черпещ предпоставките си от крайното заключение, показващ ни, че извънземното отвън може да се окаже плътно свързано с извънземното в нас.

Interzone

* * *

Амбициозен и отлично развит роман, който притежава достатъчно сила, за да превърне един бърз поглед в пълноценно препрочитане. Рядко срещано явление, но пък и това е рядко срещана книга!

San Diego Union-Tribune

* * *

Остър, забавен и сърцераздирателен с обратите си, „Слепоглед“ е богат на жаргон и претъпкан с информация. На моменти е трудно да оставаш в крак с плътното натъпканите идеи, които се леят от всяка страница. Ала щом читателят започне, няма да може да остави книгата... „Слепоглед“ е истински брилянтен шедьовър.

SF Weekly

* * *

Голяма част от удоволствието на историята в „Слепоглед“ идва от съвместното преживяване на двойно откритие: докато постепенно започваме да осъзнаваме естеството на екипажа, откриваме, че едновременно започваме да добиваме и представа за извънземните видове в орбита около Бен в нещо, което Уотс описва с термини, пробуждащи в нас величавото усещане, че виждаме гигантско гнездо на плъхове от хиляди сраснати Шрайкове от „Хиперион“ на Дан Симънс, от което ви настръхва средният мозък... Това, че неговите човешки читатели могат да извлекат удоволствие от посланието, е признак на цялостната трудност на „Слепоглед“, понеже онова, което криволячовците ни казват в края на книгата, е: „Млъкнете бе!“

The New York Review Of Science Fiction

* * *

Уотс е приготвил достатъчно възбуждащи идеи като за цяла камара романи, като същевременно сътворява нови обрати по всяка „кътинг едж“ идея в жанра – от виртуалната реалност до извънземната биология. Това е най-добрата и най-зашеметяваща книга на Уотс!

Booklist

* * *

„Слепоглед“ е страхотно произведение на новата твърда фантастика, сериозен научнофантастичен роман, от който няма да можете да се откъснете и който ще ви бомбардира с идеи; те ще ви обсебят, щом веднъж проправят заразния си път в малкия ви мозък!

SFRevu

Питър Уотс

СЛЕПОГЛЕД

София, 2013

Преводът е направен по изданието:

PETER WATTS

BLIND SIGHT

A TOM DOHERTY ASSOCIATES BOOK

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

Copyright © 2006 by Peter Watts

© Елена Павлова, превод, 2013

© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-619-152-183-8

ПИТЪР УОТС

СЛЕПОГЛЕД

Превод от английски
Елена Павлова

НА ЛИЗА

Не ни ли боли, не сме живи.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОЛОГ	9
ТЕЗЕЙ	15
РОРШАХ	133
ХАРИБДА	332
БЛАГОДАРНОСТИ	338
БЕЛЕЖКИ И ПРЕПАТКИ.....	341

*Това е, което най-много ме впечатлява в живота: странната
та нужда да се измисля всичко, което всъщност е реално.*

Филип Гуревич¹

Ще умреш като куче за едното нищо.

Ърнест Хемингуей²

¹ Известен американски журналист (реален цитат).¹⁻¹

¹⁻¹ По думите на автора: „Историята се развива в 2080-та – би изглеждало доста старовремско подобен разказ да не включва никакви хитроумни цитати от след 2004-та, нали? Ето защо си измислих няколко. Един-два дори приписах на реални хора, съществуващи и днес, макар че те в действителност все още не са казали нещата, които съм им приписал“ (06.07.2005: Blinded by the Sight – http://www.rifters.com/real/newscrawl_2005.htm)

² Цитатът е реален. (Всички бележки под линия – с изключение на края на книгата, „Бележки и препратки“ – са на преводача.)

ПРОЛОГ

*Пробвай да пипнеш миналото. Пробвай да го мръднеш.
Не е истинско. Само сън е.*

Тед Бънди¹

Историята не започна там, сред звездите. Не започна с криволячовците, нито с „Роршах“, нито пък с Биг Бен или „Тезей“, или с вампирите. Мнозина биха предположили, че началото са сложили Светулките, но ще сбъркат. Всичко това доведе до *края*.

За мен историята започна с Робърт Паглино.

Моят най-добър и единствен приятел, когато бях на осем. И двамата отблъснати от останалите деца, ние си другарувахме, сближавани от сходно нещастие. Моето беше плод на проблем по време на вътреутробното развитие. Неговото – вродено: неконтролиран генотип, водещ до късогледство, акне и (както се оказва по-късно) податливост на наркотици. Родителите му така и не го бяха оптимизирали. Малцината дваистовековски реликви, които все още вярваха в Бог, подкрепяха и мнението, че не бива да се опитваме да подобряваме Неговите ръкоделия. Тъй че, макар и да *бе могло* да поправят и двама ни, само единият *всъщност* премина ремонт.

Пристигнах на детската площадка и открих, че Падж е център на вниманието на половин дузина дечица. Късметлиите най-отпред го ритяха в главата. В очакване на реда си, останалите бяха принудени да се задоволяват с подигравки от рода на *помияр* и *иолче*. Проследих как Падж доста колебливо вдига ръце, за да се предпази от най-лошите удари. Способен бях да видя

¹ Масов убиец в САЩ, екзекутиран през 89-та за над 30 убийства (реален цитат).

10 какво става в главата му по-добре, отколкото в моята собстве-
на: той се плашеше да не би нападателите му да си помислят, че
П тези ръчички се вдигат за *ответен* удар, да го приемат за акт на
и нападение и да го наранят още повече. Дори тогава, на нежна-
т възраст от осем и след изчезването на половината ми мозък,
ъ вече бях започнал да се превръщам в превъзходен наблюдател.

р Но не знаех какво да предприема.

У В последно време не се бях виждал с Падж. Убеден бях, че
о ме избягва. При все това, когато най-добрият ти приятел зага-
т зизи, ти му помагаш, нали? Надали много осемгодишни хлапенца
с биха дръзнали да се изправят срещу шест по-големи деца за-
ради някакво си мижаво другарче, но дори ако шансът не е на
твоя страна, поне ще извикаш помощ. Ще вдигнеш тревога. Ще
направиш *нещо*.

Аз просто стърчах като побит. Дори не ми се *искаше* особено да му помагам.

Странна работа. Даже ако Падж не ми беше приятел, би трябвало да съм му съпричастен. Вярно, що се отнася до проявите на насилие, не бях страдал колкото него: макар че припадъците обездвижваха *мен* самия, те плашеха *другите* деца и ги държаха на разстояние. Но все пак... Получавах тлъст пай от подигравки и обиди. Срещах редовно изникващия от нищото крак, който те препъва по пътя от точка А към точка Б. Познавах добре усещането.

Или поне го бях познавал преди.

Обаче тази част от мен бе изрязана заедно с повреденото окабеляване. Все още работех върху алгоритмите, с които да си я върна; все още се учех чрез наблюдения. Стадните животни винаги се нахвърлят върху най-слабите членове на групата. Всяко дете инстинктивно е наясно с това. Дали пък не трябваше просто да оставя процеса да се разгръща по реда си? Може би не биваше да се меся на природата? Да, но родителите на Падж също не ѝ се месеха и гледай до къде ги беше довело това: синът им се гърчи в прахоляка, а глутница туинговани супермомченца го ритат в ребрата.

В крайна сметка пропагандата свърши работа там, където емпатията не успя. По онова време не толкова размишлявах, колкото по-скоро наблюдавах; не толкова използвах дедукция, колкото си *припомнях* – и онова, което си спомних в случая, бяха хилядите вдъхновяващи истории в чест на всеки, дръзнал да защити потиснатите.

Така че взех голям колкото юмука ми камък и преди изобщо някой да забележи, че съм се намесил в играта, вече бях цапардосал по тила двама от нападателите на Падж.

Третият се извърна да посрещне новата заплаха и отнесе удар в лицето. Костите на бузата му изхрущяха доста силно. Помня как се чудех защо звукът не ми донесе удовлетворение, защо не значеше нищо повече от факта, че оставам да се тревожа за един противник по-малко.

Останалите деца се разбягаха при вида на кръвта. Едно от по-смелите заяви, че съм мъртвец и, докато изчезваше зад ъгъла, изкрещя през рамо:

– *Шибано зомби!*

Три десетилетия трябваша, за да видя иронията в тази забележка.

Двама от враговете се гърчеха в краката ми. Ритах единия в главата, докато спре да мърда. После се обърнах към другия. Нещо задържа ръката ми и аз се завъртях със замах, без да мисля, без да *поглеждам* дори, а Падж изписка и се гмурна под траекторията на удара.

– О, извинявай – промърморих.

Едното хлапе лежеше неподвижно. Другото стенеше, държеше се за главата и се беше свило на топка.

– О, *мамка* му! – изпъхтя Падж.

Струйка кръв се стичаше необезпокоявана от носа му и капеше по предницата на ризката му. Бузата му бе започнала да се нашарва в синьо и жълто.

– О, *мамка* му, *мамка* му, *мамка*...

Сетих се какво е редно да кажа:

– Добре ли си?

– О, *мамка* му, ти... така де, ти *никога*... – той си избърса устата. По opakото на ръката му се размаза кръв. – О, *човече*, загазили сме!

– Те започнаха първи.

– Да, ама ти... така де, *погледни* ги само!

Стенещото хлапе се мъчеше да излази по-надалеч от нас. Запитах се колко ли време ще му отнеме да намери подкрепление. Запитах се дали да не го убия, преди да е успяло.

Падж ме обвини:

– Ти *нямаше* да направиш такъвз нещо преди!

Имаше предвид „преди операцията“.

Всъщност в този момент наистина изпитах нещо – слабо, далечно, но ясно разпознаваемо чувство. Изпитах гняв.

– Те започнаха...

Падж отстъпи назад с ококорени очи:

– Какво правиш? Пусни го веднага!

Бях вдигнал юмруци. Не си спомнях да съм го искал. Разтворих ги с мъка. Не стана бързо. Наложих се да се взирам неотклонно в ръцете си в течение на доста време.

Камъкът падна на земята – хлъзгав и лъскав от кръвта.

– Опитвах се да помогна...

Не разбирах защо приятелят ми не го вижда.

– Ти си... не си същия! – натри ми носа Падж от безопасно разстояние. – Даже не си и Сири вече!

– Аз съм си! Не се дръж като тъпанар!

– Те ти извадиха мозъка!

– Само половината. Заради епи...

– Знам за епилепсията! Мислиш, че не знам ли? Но ти беше в онази половина... или поне част от тебе беше... – приятелят ми се бореше с думите, със заложения в тях подтекст. – А сега си различен. Все едно мама и тате са те убили...

– Мама и татко – казах с внезапно натежал глас – ми спасиха живота. Щях да умра иначе!

– Според мен все пак си умрял – отвърна най-добрият ми и единствен приятел. – Смятам, че Сири е мъртъв, изгребаха са го и са го изхвърлили в кофата, а ти си едно съвсем друго момче, което просто... просто е израсло от останките му. Не си същия. Оттогава насам. Не си същия!

И до ден днешен не знам дали Падж осъзнаваше какви точно ги говори. Може би майка му просто е дръпнала кабела на която там игра е бил вързан през последните осемнайсет часа и го е изритала навън да подиша малко чист въздух. Може би, след като се е пердашил с пришълците в игространството, сега му се привиждаха зад всеки ъгъл. Може би.

Но в думите му имаше и известна доза истина. Спомням си как Хелън ми разправяше (и постоянно ми повтаряше) колко трудно е било приспособяването. Има си причина да наричат операцията радикална хемисферектомия: половината мозък го изхвърлят с разваления планктон, останалата половина е мобилизирана на двойно дежурство. Представете си колко много нови връзки трябва да се пребори да изгради тази самотна половинка, докато се стареа да запълни дупките. Очевидно е

успяла, така де. Мозъкът е много гъвкаво парче плът: отнело е известно време, но се е приспособил. Аз съм се приспособил. И все пак... Докато горе е текъл ремонт, имате ли идея колко много се е процедило през иглено ухо, било е смачкано и изкривено и е приело съвсем друга *форма*? Може спокойно да се твърди, че съм напълно различна личност от онази, обитавала първоначално това тяло.

Естествено, в крайна сметка на площадката цъфнаха и възрастните. Погрижиха се набързо за ранените, извикаха линейка. Имаше побеснели родители, размениха се дипломатически заплахи, но е трудно да вдигнеш квартала на бойна нога заради горкото ти ранено бебче, когато камерите на детската площадка показват от три различни ъгъла как малкото ти ангелче – и пет от другарчетата му – ритат в ребрата сакаето момче. Майка ми, от нейна страна, потърси опора в обичайните оплаквания за проблемни деца и отсъстващи бащи – татко пак беше заминал за някое друго полушарие, – но бурята се уталожи доста бързо. Ние с Падж дори възстановихме дружбата си след кратка криза, която напомни и на двама ни за ограничените социални перспективи пред училищните загубеняци, които не се държат един за друг.

И тъй, преживях тази и милион други случки от ранното детство. Пораснах и се вписах в обществото. Научих се да се вписвам. Наблюдавах, отбелязвах си, извличах алгоритми и имитирах подходящото поведение. Твърде малка част от всичко това идваше... *от сърце*, мисля че така се казва. Имах приятели и врагове – както всеки друг. Избирах ги посредством съставени през годините на наблюдение въпросници с поведенчески мотиви, съотнесени спрямо определени условия.

Може би израснах дистанциран, но пък станах и *обективен*, и трябва да съм благодарен на Робърт Паглино за това. Неговото зачатъчно наблюдение задвижи целия процес. Той ме доведе до Синтезата, обрече ме на нашата катастрофална среща с криволячовците и ми спести още по-лошата съдба, сполетяваща Земята. Или по-добрата – предполагам, зависи от гледната точка. Гледната точка има *значение*: виждам го едва сега, когато съм сляп и си говоря сам в капана на ковчег, падащ покрай ръба на Слънчевата система. Виждам го за първи път, откакто окървавеният ми, пребит приятел ме убеди да захвърля на боклука личната си гледна точка.

14 Той може и да е сгрешил. Може и аз да съм сбъркал. Но тази, тази *дистанция* – хроничното усещане, че си пришълец сред собствения си вид – не е напълно лошо нещо.

П
и
т
ъ
р

У
о
т
с

Оказа се особено полезно, когато ни призоваха ангелските тръби на истинските пришълци.

ТЕЗЕЙ

Кръвта вдига шум.
Сюзън Вега¹

Представи си, че си Сири Кийтън. Събуждаш се в агонията на възкресението, зинал за въздух след разбиващ рекордите пристъп на сънна апнея², продължил сто и четирийсет дни. Заради добутамин³ и левенкефалина⁴ кръвта ти е гъста като сироп. Можеш да усетиш как мъчително си проправя път през артерии, изсушени и спихнати след месеците, прекарани в изключено състояние. Тялото се *напомива* в серия болезнени стъпки: кръвоносните съдове се разширяват; плътта се разлепва от плът; ребрата пукат в ушите ти с внезапна, необичайна за тях гъвкавина. Ставите ти са сковани от неупотреба. Приличаш на съсухрена мумия в хватката на неправдоподобен *rigor vitae*.

Щеше да пициш, само да можеше да си поемеш дъх.

Припомняш си, че вампирите са минавали най-редовно през този процес. За тях е било *нормално*, било е уникалният им подход към пестенето на енергия. Несъмнено са щели да успеят да покажат на вида ти един-два полезни трика относно въздържанието, ако още в зората на цивилизацията не ги беше

¹ Сюзън Вега (Сюзън Надин Пек) – американска певица. Реален цитат от едноименната песен (Blood Makes Noise).

² Сънната апнея е заболяване, при което по време на сън дишането прекъсва.

³ „Добутамин“ (dobutamine) – симпатомиметичен препарат, използван за лечение на инфаркти и сърдечни проблеми.

⁴ „Левенкефалин“ (leu-enkephalin) – ендогенен опиоиден пептиден невротрансмитер с антагонистично действие по отношение на μ - и δ -опиоидните рецептори.

16 довършила онази абсурдна антипатия към правите ъгли. Може би все още могат. Така де, нали се завърнаха – вдигнати от гроба посредством вуду магията на палеогенетиката, съшити от отпадъчните гени и фосилния костен мозък, разтворени в кръвта на социопатите и високофункционалните аутисти. Един от тях е командир тъкмо на тази мисия. Шепа от гените му живее и в твоето собствено тяло, така че и то да може да се вдигне от гроба – тук, на ръба на Слънчевата система. Никой не преминава отвъд Юпитер, без да стане отчасти вампир.

Макар и мъничко, болката започва да отслабва. Включваш присадките си и извикваш собствените си жизнени показатели: ще минат дълги минути, преди тялото ти да може да реагира пълноценно на двигателни команди – и часове, преди болката да затихне напълно. Тя е неизбежен страничен ефект. Просто такава е цената за сплайсването¹ на вампирски подпрограми в човешкия код. Навремето си питал за болкоуспокояващите, но всякакви нерво-блокери *прецакват метаболичната реакция*. Така че стискай зъби, войниче.

Чудиш се дали преди края и Челси се е чувствала по същия начин. Но това събужда един съвсем друг вид болка, така че я блокираш и се съсредоточаваш върху живота, който си проправя отново път в крайниците ти. Страдаш мълчаливо и проверяваш корабния дневник за прясна телеметрия.

Мислиш си: „Това не може да е вярно!“

Защото ако е, то тогава се намираш в погрешната част на вселената. Не си в пояса на Кюйпер, където ти е мястото: намираш се високо над еклиптиката и дълбоко навътре в Оорт, в царството на дългопериодните комети, които навестват слънцето веднъж на милион години и дори по-рядко. Озовал си се извън *Слънчевата система*, което означава (изкарваш си системния часовник), че си бил „немъртвец“ за осемстотин дни.

Успал си се с почти пет години.

Капакът на ковчегата ти се плъзва встрани. Трупоподобното ти тяло се отразява в огледалната стена на кабината от другата страна – изсъхнала като чироз двойнодишаща риба в очаква-

¹ Сплайсване (от датски – splissen) – скачане на два края (най-често на въжета); впоследствие терминът се обособява в киноиндустрията (рязане и слепване на ръка на филмова лента). Днес се използва в инженерството, в програмирането и особено активно в генетиката – по повод свързване на фрагменти от гени и влагането им в клетка.

не на дъждовете. Мехури с изотоничен разтвор са залепнали за крайниците ѝ като насмукани антипаразити, нещо като пиявици наопаки. Спомняш си как се забиват иглите точно преди да те изключат – още по времето, когато вените ти са представлявали нещо по-различно от изсъхнали сгърчени конци от телешка пастърма.

Отражението на Спиндъл отвърща на погледа ти от отредения му ковчег, непосредствено от дясната ти страна. Лицето му е обезкървено и скелетоподобно: също като твоето. Огромните му хлътнали очи танцуват в орбитите си, докато възстановява собствените си връзки – толкова масивни сензорни интерфейси, че в сравнение с тях показваното през твоите обикновени магазински платки е като театър на сенките.

Чуваш кашлица и скърцане на ръждясали крайници някъде отстрани, мяркаш следи от отразени движения там, където другите се размърдват на ръба на периферното ти зрение.

– Ка... – гласът ти е още дрезгав шепот – ... стан...

Спиндъл размърдва челюстите си. Осезаемо пукат кости.

– ... Прецакани... – изсъсква той.

Дори не си срещнал извънземните, а те вече те въртят на малкия си пръст.

* * *

Та така се завърнахме от мъртвите: петима временни трупа – голи, сгърчени, едва-едва пълзящи дори при нулева гравитация. Излюпихме се от ковчезите си като нездрави молци, изгребани от какавидите си, докато все още са в развитие. Бяхме сами и, разбира се, съвсем безпомощни, и бе нужно съзнателно усилие да си припомним: никой не би рискувал животите ни, ако не бяхме жизненоважни за мисията.

– Брутро, комисаре – Айзък Спиндъл протегна треперещата си, обезчувствена ръка към ръкавиците за обратна връзка в основата на капсулата си.

От другата му страна Съзън Джеймс се бе свила в хлабава ембрионална поза и си мърмореха¹ под носа. Единствена Аманда Бейтс – вече облечена и подела серия разпукващи костите изометрични упражнения – бе достигнала до състояние, напomniaщо подвижност. От време на време се опитваше да хвър-

¹ Множественото число е употребено преднамерено.

18 ля гумена топка по извивката на корпуса отсреща, но все още не се беше възстановила дотолкова, че да я хване на връщане.

П Пътуването ни беше стопило по един и същ калъп. Заоблените бузи и бедра на Джеймс, високото чело и буцестото, ъгловатото тяло на Спиндъл, та дори и подсилената карбоплатинова тухлена чудесия, дето Бейтс я ползваше за тяло – всички се бяхме съсхнали до еднакви спаружени сглобки от клечки и кости. Струваше ми се, че дори косите ни се бяха обезцветили еднакво, макар да знаех, че това е невъзможно. По-скоро просто кожата отдолу прозираше. И все пак... Преди смъртта Джеймс беше пепеляворуса, Спиндъл пък имаше коса, почти достатъчно тъмна да я наречеш *черна* – но онова, което растеше на скалповете им в момента ми се струваше еднакво мръсно водораслово-кафяво. Бейтс се бръснеше до голо, но дори нейните вежди не бяха толкова ръждивочервени, колкото ги помнех.

Твърдо скоро щяхме да се върнем към обичайния си вид. Просто добавяш вода и готово. Но засега старата поговорка си важеше с пълна сила: немъртвите наистина изглеждат еднакви, ако не знаеш как да гледаш.

Ако знаеш, разбира се – ако пренебрегнеш външния вид и следиш движенията; ако не обръщаш внимание на плътта и изучаваш *топологията*, – никога няма да сбъркаш кой кой е. Всяко потрепване на лицев мускул е носител на информация, всяка пауза в речта съдържа много повече сведения, отколкото изречените между разговарящите думи. Виждах как личностите на Джеймс се разпадат и възкръсват пренаредени при всяко трепване на клепачите. Неизказаното недоверие на Спиндъл към Аманда Бейтс крещеше от ъгълчето на усмивката му. Всяко трепване на тялото говореше ясно на онези, които познават езика.

– Къде е... – изхриптя Джеймс, закашля се и размаха изсъхналата си ръка по посока на празния ковчег на Сарастии, който зееше в края на реда.

Устните на Спиндъл се разпукаха в малка усмивчица.

– Изприпкал е до Цеха, а? Подкокоросва кораба да му събере пръстчица да си постеле ковчега.

– Вероятно разговаря с Капитана – Бейтс дишаше по-шумно, отколкото говореше: сухото съскане идваше от гръкляна, който още се запознава наново с идеята за дишането.

– Могъл е да се свърже и отгук – отбеляза Джеймс.

– Може също и да клекне по нужда тук – изхриптя Спиндъл.
– Някои неща човек прави насаме, а?

И някои неща човек споделя *само* със себе си. На базовняците не им е приятно да се изправят лице в лице с вампир – ви-наги любезен, Сараста се стремеше да избягва прекия контакт именно по тази причина, но в топологията му се забелязваха и други плоскости, бозайнически също като нашите и като тях – годни за разчитане. Напълно възможно бе аз да съм причината да се оттегли така прибързано. Може би пазеше някакви тайни.
„Тезей“, най-малкото, със сигурност криеше нещо.

* * *

Корабът ни беше отвел на близо петнайсетина AU¹ по посока на-шата цел, преди нещо да го стресне и прати встрани от курса му. След това се бе впуснал на север като уплашена котка и бе започ-нал изкачването: диво бурно препускане извън еклиптиката с три же², хиляда и триста тона инерция, ритаци срещу Първия закон на Нютон. „Тезей“ беше изпразнил пен-резервоарите³ си, беше изсмукал до сухо субстратната маса и за броени часове бе изха-бил горивото за сто и четирийсет дни. Следваше дълго, студено падане през бездната, години пестеливо пресмятане, при което тягата на всеки антипротон е премервана спрямо разхода по из-мъкването му от нищото. Телепортацията не е магия: потокът „Икар“ не можеше да ни изпраща същинската антимагния, коя-то произвеждаше, а само квантовите ѝ спецификации. Налага-ше се „Тезей“ да филтрира суровия материал от пространството, йон по йон. През дългите тъмни години корабът се бе носил по чиста инерция, скъпернически скътвайки всеки погълнат атом. И изведнъж: рязко салто – йонизиращите лазери нажежават пространството пред нас, същинска фуния⁴, разтворена широко

¹ AU (astronomy unit) – астрономическа единица; приблизително е равна на средното разстояние между Земята и Слънцето: 150 милиона км.

² Же (g) – във физиката: единица за ускорение в гравитационно поле, равна на това на Земята – 9,80665 m/s²; използва се много в „твърдата“ научна фантастика от старата вълна.

³ Пен-резервоар: специален резервоар за течено гориво (от името на компания *Penn Tank Lines*, един от големите превозвачи на петрол).

⁴ „Тезей“, както става ясно от това твърдение, използва подобрен вариант на бусардов правоточен двигател. Поклон на автора към Лари Нивън и другите „стари“ първопроходци на НФ.

20 за рязкото спиране. Тежестта на трилион трилиона протона забавяше кораба, като същевременно пълнеше гушата му, спиращото ускорение безмилостно ни сплеска повторно. Горелката на „Тезей“ бе работила непрестанно почти до мига на възкръсването ни.

П
и
т
ъ
р
у
о
т
с

Проследяването на всички тези стъпки беше лесна работа: курсът ни стоеше качен в КонСенсус¹, със свободен достъп за всички. Съвсем друг въпрос беше защо корабът се е втурнал по тази траектория. Без съмнение щяхме да научим отговора по време на следвъзкресителния брифинг. Надали бяхме първата лодка, плаваща под знака на *запечатани заповеди*, а ако съществуваше наложителна нужда да знаем какво става, вече щяхме да сме научили. И все пак не можех да не се запитам кой е заключил Капитанския дневник. Може би още Контролният център на Земята. Или пък Сараста. Не беше невъзможно и да е самият „Тезей“. Квантовият ИИ в сърцето на кораба лесно се забравяше. Той тъй дискретно стоеше на заден план, хранеше ни и ни возеше, и поддържаше съществуването ни като пестелив откъм вмешателства Бог... и също като Господ, никога не отвърщаше на повикванията ни.

Сараста беше официалният посредник. Когато корабът говореше, говореше с него – и Сараста го наричаше „Капитан“.

Така правехме и всички ние.

* * *

За възстановяване ни бяха отпуснати четири часа. Отне ми повече от три само да изляза от криптата. Към този момент мозъкът ми вече бе успял да нацели повечето си синапси, макар че тялото – което все още попиваше течности като изсърнала гъба – продължаваше да се гърчи от болка при всяко движение. Подмених изпразнените електролитни пакети с нови и се насочих към кърмата.

Петнайсет минути до завъртане. Петдесет до следвъзкресителния брифинг. Достатъчно време колкото онези от нас, които предпочитат да спят на матрака на гравитацията, да си

¹ КонСенсус (ConSensus – Connected Senses): свързано възприятие; общо название за информационната банка на „Тезей“ и наличната на борда комуникационна мрежа за директна връзка.

замъкнат личните вещи в барабана и да заемат разрешените по правилник 4,4 квадратни метра подово пространство.

Гравитацията – или предложеният ни центробежен заместител – не ме привличаше. Разпънах собствената си палатка при нула же и колкото се можеше по-назад по кърмата, на практика допряна до предната стена на совалковия хангар дясно на борд. Палатката се наду като абсцес на гръбнака на „Тезей“: малък, годен за живот мехур с атмосфера в тъмния кавернозен вакуум под корубата на кораба. Не бях донесъл много лични вещи – отне ми само трийсет секунди да ги налепя по стената, също трийсет ми трябваша да програмирам условията във вътрешността на палатката.

След това отидох на разходка. Имах нужда от малко упражнения след пет години в покой.

Кърмата бе най-близо, така че започнах от нея: при щитовете, които отделяха горивото от горелката. Един-единствен запечатан шлюз се издуваше като пришка точно в средата на кърмовата обшивка. Водеше към сервизен тунел, виещ се като червей между машинарии, които е по-добре да останат недоковани от човешки ръце. Дебелият свръхпроводим тор в основата на фунията; ветрилообразната чиния зад него, в момента разгъната до неразрушим сапунен мехур колкото да покриеш град, повърхността му – обърната към слънцето, за да улавя слабите квантови искрици на антиматерийния поток „Икар“. Отвъд – още защитни пластове, разделящи ни от телематерийния¹ реактор, където суровият водород и преработената информация запалват огън, триста пъти по-горещ от този на слънцето. Знаех заклинанията, разбира се – разбиване и деконструкция на антиматерията, телепортация на квантовите серийни номера... но за мен все пак си оставаше магия начинът, по който бяхме стигнали толкова бързо тъй далече. За всеки би било магия.

Освен – може би – за Сараста.

Около мен същата магия действаше на по-ниски температури и с по-невзривоопасен резултат: отделни групички от дъл-

¹ Описаният тук процес използва идентичното състояние на квантови двойки, при които разстоянието между квантите не играе роля; това е най-правдоподобният вариант на телепортация, реално съществуващ и експериментално доказан днес (квантова телепортация). Използваният тук и нататък термин „телематерия“ – дистанционно прехвърляне на вещество – не е равнозначен на телепортация като цяло.

22 боки гнезда и по-малки разпръскватели отрупваха обшивката отвсякъде. Няколко от отворите биха могли да поемат юмука ми; един-два можеха да ме глътнат целия. Производствените мощности на „Тезей“ можеха да построят всичко – от клечка за зъби до контролни кули. Дайте му достъп до достатъчно голямо количество материя и той щеше да построи дори свое точно подобие, макар и на доста малки части и в течение на доста дълго време. Не е нелогичен въпросът дали не е възможно да създаде и нов екипаж, макар да ни бяха уверили, че това е в сферата на приказките. Дори тези машини не притежават достатъчно финни пръсти, че да пресъздадат няколкото трилиона синапса, заемащи пространството в човешкия череп. Поне засега не могат.

Вярвах в това. В противен случай никога не биха ни пратили в сглобено състояние – не и ако съществуваше по-евтина алтернатива.

Обърнах се с лице към носа. Облегнех ли тил в онзи запечатан люк, можех да видя кажи речи до носа на „Тезей“ – права и непрепречена от нищо линия на видимостта чак до мъничката тъмна точица на трийсет метра пред мен. Все едно се вирах в огромна рехавя мишена, съставена от пластове в бяло и сиво: концентрични кръгове, идеално подредени люкове, центрирани в разположени една зад друга преградни стени. Всеки един зееше отворен, пренебрегвайки с подчертана небрежност староремските правила за безопасност. Можехме да ги държим и затворени, ако желаем, стига така да се чувстваме в по-голяма безопасност. Но чувството щеше да си остане само привидно – затварянето на люковете не би подобрило емпиричните ни шансове дори и с йота. В случай на авария всички тези шлюзове щяха да се затръшнат дълги милисекунди преди човешките сетива дори да осъзнаят, че е вдигната тревога. Не бяха дори под компютърен контрол – телесните части на „Тезей“ си имаха *рефлексии*.

Отблъснах се от обшивката на кърмата – простенвайки при тласъка и разтягането на отдавна неизползвани сухожилия – и се понесох напред, оставяйки Цеха зад гърба си. Входните люкове към хангарите на совалките „Сцила“ и „Харибда“ изпъкваха симетрично и стесняваха закратко коридора, по който се носех. Отвъд тях гръбнакът се разширяваше в сбръчкан разтегаем цилиндър два метра в диаметър и – в момента – може би петнайсет на дължина. Чифт стълби се виеха срещуположно една на

друга по протежението му; обшивката от двете страни шрафосваха изпъкнали амбразури с размера на улична канализационна шахта. Повечето просто водеха към склада. Някои можеха да се използват като херметични въздушни шлюзове, в случай че на някого му хрумне да се поразходи под обшивката. Една водеше към палатката ми. Друга, четири метра по-нататък, се отваряше към тази на Бейтс.

От трета, точно до предната подпорна стена, подобно на дълъг бял паяк изпълзя Юка Сараста.

Ако той беше човек, веднага щях да узная какво виждам пред себе си, бих надушил [убиец]¹ по цялата му топология. И нямаше да съм способен дори да гадая за броя на жертвите му, понеже излъчването му бе напълно лишето и от капчица съвест. Избиването на стотина души не би положило и петънце върху повърхностите на Сараста – не повече от смачкването на насекомо; вината коагулираше и се стичаше по тази твар като вода по вощък.

Само че Сараста не беше човек. Сараста принадлежеше към съвсем различен животински вид и лъхащите от него отражения за убийства означаваха чисто и просто [хищник]. Той имаше склонността, да – беше му вродена, но дали изобщо бе послушал инстинкта си някога, си оставаше между него и Контролната кула.

*„Може и да са ти отпуснали малко каишката – не му казах. – Може би тъкмо това е тяхната разменна монета. Все пак си жизненоважен за мисията елемент. Няма да се учудя, ако си сключил сделка. Както си невероятно умничък, несъмнено осъзнаваш, че изобщо не бихме се и помъчили да ви връщаме обратно, ако не се **нуждаехме** от вас. Научил си, че разполагаш с влияние още в деня, когато са разпечатали резервоарите.*

Такъв е животът, Юка, нали? Спасяваш света, а в замяна онези, които държат каишката ти, се съгласяват да си затворят очите, а?“

Като дете бях чел приказки за хищниците в джунглата, способни да приковават плячката с поглед. Опознах каквот точно е усещането едва след като се срещнах с Юка Сараста. Но в мо-

¹ В такъв тип скобки напред ще бъдат отразявани състоянията и репликите, които Сири чете по топологията на събеседниците си.

24 мента той не гледаше към мен. Беше се съсредоточил върху ин-
П сталирането на палатката си, а и дори да ме *беше* погледнал в
И очите, нямаше да видя нищо по-особено – като отстъпка пред
Т плашливата човешка природа, той носеше тъмен непрозрачен
Ъ визьор. Юка не ми обърна никакво внимание, когато се пресег-
р нах към близката спица и се промъкнах покрай него.

Готов бях да се закълна, че надушвам сурово месо в дъха му.

У В барабана (всъщност в *барабаните*, понеже отсекът
о на БиоМед в дъното се въртеше отделно от основния) преле-
Т тях през центъра на цилиндър с шестнайсет метра диаметър.
с Гръбначните нерви на „Тезей“ минаваха по остта му, оголените
неврони и тръби натъпкани плътно покрай стълбите от двете
страни. В образуваните зад тях скривалища от срещуполож-
ните краища на света се издигаха току-що опънатите палатки
на Спиндъл и Джеймс. Самият Спиндъл прелетя покрай рамо-
то ми, все още чисто гол, като изключим ръкавиците му и от
начина, по който движеше пръсти, отгатнах, че любимият му
цвят е зелено. Той се закотви върху едно от трите стълбища за
никъде, разположени равномерно по барабана – стръмни тесни
стъпала, издигащи се на пет метра вертикално от палубата към
празното пространство.

Следващият люк зееше точно в центъра на предната стена
на барабана; от двете му страни в обшивката се забиваха тръби
и кабели. Сграбчих една удобна спица, за да намаля скоростта
си – болката отново ме захапа – и прелетях през него.

Т-образно кръстовище. Гръбначният коридор продължа-
ваше напред, а по-малко стебло се разклоняваше към кубче от
ЕВА¹ и към предния въздушен шлюз. Продължих по курса си и
се озовах отново в криптата, озарена от огледалото и по-малко
от два метра дълбока. Празните капсули зееха отляво; запечата-
ните бяха сгъчкани отдясно. Бяхме толкова незаменими, че ни
пращаха с все резервите ни. Те спяха безгрижно. С трима от тях
се бях срещнал по време на обучението. Можехме само да се на-
дяваме, че няма да ни се наложи да подновяваме запознанствата
си в скоро време.

Дясно на борд обаче имаше само четири капсули. Сараста
си нямаше резерва.

¹ ЕВА – етиленвинилацетат; вид гъвкав полимер с отлични защитни
свойства и устойчивост.

Още един люк, този път по-малък. Пропъхнах се през него и се озовах на мостика. Светлината тук бе приглушена, по тъмните стъклени повърхности тантуваше беззвучна променлива мозайка от икони и комбинации от букви и числа. Това не беше дори толкова мостик, колкото кокпит: доста претрупана пилотска кабина. Бях се подал между две ускорителни кресла, и двете заобиколени от подредени като конска подкова пултове и датчици. От нас не се очакваше да *използваме* този отсек. „Тезей“ бе напълно способен да се управлява сам, в краен случай ние можехме да го подкараме и чрез приставките си. Ако не успеехме да го сторим, то съществуваше твърде голяма вероятност да сме мъртви и бездруго. И все пак, в случай на астрономически малка вероятност всички други варианти да се провалят, това бе мястото, откъдето един или двама дръзки оцеленци можеха да пилотират кораба по пътя до дома.

Между основите на креслата инженерите бяха успели да натъпчат един последен люк и един последен коридор – към наблюдателния мехур на носа на „Тезей“. Присвих рамене (под пукота и скърцането на сухожилията) и си проправих път към...

...към мрака. Подобни на мидена черупка щитове закриваха купола от външната страна, досущ като здраво стиснати клепащи. Една-единствена икона блестеше меко на тачпада от лявата ми страна; блед лъч светлина ме бе последвал откъм гръбнака и прокарваше размътените си пръсти през миниатюрната кабина. Постепенно очите ми се приспособиха и куполът се разтвори в едва различими сенки от синьо и сиво. Застояло течение размърда паяжинната мрежа, окачена на задната преграда, смесвайки в гърлото ми мириса на масло и машинарии. Под слабия полъх картарамите потракнаха като оскубани вятърни чанове.

Протегнах се и докоснах кристала: най-вътрешният пласт от двата; топъл въздух нахлуваше в междината, за да смекчи студа. Не успяваше напълно обаче. Пръстите ми замръзнаха незабавно.

Там отвъд имаше космос.

Може би, по пътя към оригиналната ни цел, „Тезей“ бе забелязал причина, която да го накара да избяга чак извън Слънчевата система. Далеч по-вероятно бе да не бяга от нещо, а да препуска към нова цел, която не е била още открита, преди да се споминем и да се възнесем от Небесата. А в такъв случай...

Пресегнах се назад и чукнах тачпада. Донякъде очаквах да не последва резултат; „Тезей“ можеше да заключава про-

26 зорците си със същата лекота, с която слагаше катинар и на дневниците. Но куполът веднага се разтвори пред мен: започна с пукнатина последвана от полумесец и от ококорен взор без клепах щом щитовете се прибраха плавно назад в корпуса¹. Пръстите ми инстинктивно се свиха, сграбчвайки пълна шепамрежа. Внезапно зейналата бездна се простираше празна и безмилостна във всички посоки, и в нея нямаше нищо, за което да се заловиш, освен метален диск едва четири метра в диаметър.

Навсякъде имаше звезди. Толкова много звезди, че просто не можех да разбера как е възможно да се побират всичките в небето и при това то да е толкова черно. Звезди и...

...нищо друго.

„Какво очакваше? – скастрих се. – Извънземен крайцер, увиснал дясно на борд пред носа?“

Всъщност – защо пък не? Бяхме дошли насам по някаква причина.

Така де, поне спътниците ми имаха причина. Независимо къде сме се озовали, те бяха от жизненоважно значение за мисията. Аз обаче се намирах в малко по-различно положение, както осъзнах. Ползата от *мен* намаляваше право пропорционално на разстоянието.

А ние се намирахме на над половин светлинна година от дома.

Когато падне мрак, тогава са видни звездите.

Емерсън²

Къде се намирах аз, когато светлините ни връхлетяха? Тъкмо излизах от портите на Рая, жалеейки за баща, който – поне според собствената си представа – беше все още жив.

Минали бяха едва два месеца, откакто Хелън бе изчезнала под капишона. По-точно, два месеца според нашия начин на

¹ Препинателните знаци в изречението липсват и в оригинала; авторът твърди, че е умишлено.

² Ралф Уолдо Емерсън, американски философ и поет (реален цитат).

време възприятие. От нейна перспектива можеше да е минал само ден или пък да е цяло десетилетие; Виртуално Всемогъщите настройват според волята си както своите субективни часовници, така и всичко останало.

Тя нямаше намерение да се завърне. Бе благоволила да се срещне със съпруга си само при условия, които съответстваха на шамар в лицето. Татко не се оплака. Посещаваше я толкова често, колкото тя позволяваше: два пъти на седмица, после само веднъж. След това веднъж на две седмици. Бракът им се разлагаше с експоненциалния детерминизъм на радиоактивен изотоп; и все пак татко продължаваше да търси връзка с нея и приемаше условията ѝ.

В деня, когато светлините се спуснаха от небето, и аз се бях присъединил към татко до одъра на майка ми. Събитието беше специално – за последен път изобщо я виждахме в плът. Вече два месеца тялото ѝ лежеше в кома заедно с петстотин други новопостъпили в крилото, отворено за посещения на роднини. Интерфейсът не беше по-истински, отколкото по принцип е, разбира се – тялото не бе в състояние да говори с нас. Но поне беше *там*, плътта ѝ – топла, а чаршафите – чисти и изпънати. Долната половина на лицето на Хелън още се виждаше под капишона, макар че очите и ушите ѝ бяха закрити от шлема. Можем да я докоснем. Татко често се възползваше. Може би някаква далечна част от нея дори го усещаше.

Но в крайна сметка предстоеше да затворят ковчега и да се отърват от останките. За новите посветени следваше да бъде освободено място, ето защо бяхме дошли да постоим за последно до одъра на мама. Джим я хвана за ръката още веднъж. Както досега, тя все тъй щеше да е достъпна в нейния свят, при нейните условия, но малко по-късно през деня тялото ѝ щеше да бъде пакетирано в складови площи, организирани по твърде ефикасна система, която не допускаше посетители от плът и кръв. Бяха ни убедили, че тялото ще остане непокътнато – мускулите ще получават електрически упражнения, тялото ще бъде тренирано и хранено, трупът – поддържан в готовност да се върне към активен живот, ако непредвидена и неовладяема катастрофа сполети Небесата. Твърдеше се, че положението не е необратимо. Но – все пак – възнеслите се бяха толкова много, а дори най-дълбоките катакомби не се отличават с безконечна вместимост. Носеха се слухове за премахване на крайниците, как несъществените телесни части с времето биват отрязвани според опре-

28 делен оптимален алгоритъм за пестене на пространство. Нищо чудно по това време идущата година от Хелън да е останал само торс, а след още година – обезтелесена глава. А нищо чудно, още преди да сме напуснали сградата, черепът ѝ да бъде съблечен по мозък в очакване на онова последно технологично откритие, което да позволи да се извести пришествието на Великото Дигитално Възнесение.

У Слухове, както ще ви кажа. Лично аз не познавах човек, който да се е върнал след възнасяне, но пък защо ли биха пожелали? Дори Луцифер не е напуснал Рая, бил е прогонен оттам.

Татко може би знаеше със сигурност – той беше по-добре осведомен от повечето хора, особено за неща, за които не се предполага обикновените люде да са в течение, – но никога не разкриваше онова, което знае. Така че дори ако беше посветен в някаква тайна, явно бе преценил, че разкриването ѝ няма да промени намеренията на Хелън. Следователно нямаше смисъл и да я споделя.

Надянахме качулките, които служеха за пропуски за Невъзвръзаните, и се срещнахме с майка ми в спартанската приемна, която тя си представяше за тези ни посещения. Не беше построила прозорци към света, където живее – не даваше дори и знак каква утопична околна среда си е сътворила. Не се беше възползвала дори от онези предварително изградени посетителски обстановки, създадени да намалят дисонанса между посетителите. Намирахме се в безлична кафява петметрова сфера. Вътре нямаше нищо друго освен нея.

Може би не е толкова далеч от нейната представа за утопия в крайна сметка – помислих си.

Баща ми се усмихна:

– Хелън!

– Джим! – Тя изглеждаше с дващест години по-млада от трупа на леглото, и въпреки това целият настръхвах при вида ѝ. – Сири! И ти си тук!

Винаги ме е наричала по име. Не си спомням някога да ми е казвала *сине*.

– Все още ли си щастлива тук? – попита татко.

– Да, прекрасно е! Ще ми се да се присъедините към нас!

Джим се усмихна:

– Някой трябва да поддържа щафетата.

– *Знаеш* много добре, че това не е сбогом – каза Хелън. – Добре дошъл си на гости, когато пожелаеш.

– Само ако поработиш върху пейзажа!

Това беше не само шега, но и лъжа; ако тя го призове, Джим щеше да дойде дори ако му се наложи да мине бос по натрошени стъкла.

– Челси също е поканена – продължи Хелън. – Много ще ми е приятно най-сетне да се срещна с нея!

– Челси я няма, Хелън! – обадох се.

– Е, да, но знам, че поддържате връзка. Знаем колко специална е за теб. Това, че вече не сте *заедно* не значи, че тя не може...

– *Знаеш, че тя...*

Внезапно хрумване ме спря наскоро: възможно бе възможност да не съм им казал...

– Сине – помоли тихичко Джим, – ще ни дадеш ли пет минути насаме?

Бих им дал цял един проклет живот. Изключих се обратно в болничната стая, преместих поглед от трупа на леглото към слепия си кататоничен баща на дивана, мърморещ сладки безмислици в потока данни. Нека играят театър един за друг. Нека формализират и финализират тъй наречената си връзка по какъвто начин им е угодно. Може би, поне веднъж, биха могли да се принудят да бъдат честни – там в онзи друг свят, където всичко друго е лъжа. Може би.

Така или иначе, не изпитвах желание да съм свидетел на случващото се.

Но, разбира се, трябваше да се върна обратно вътре за собственото си сбогуване. За пореден и последен път влязох в ролята си в семейната сапунка, взех участие в обичайните лъжи. И тримата бяхме наясно, че нищо няма да се промени, и никой не се отклони толкова от сценария, че да обвини другите в лъжа. И накрая – внимавайки да кажем „до следващия път“, а не „сбогом“ – си взехме довиждане с майка ми.

Дори успях да потисна гаденето си дотам, че да я прегърна.

* * *

Когато изплувахме от мрака, Джим държеше инхалатора си в ръка. Надявах се – без особено да се престарavam, – че ще го хвърли в коша за боклук, докато пресичаме приемната. Но той го вдигна към устата си и си пръсна отново от вазопресина – гаранция, че няма да се поддаде на съблазън.

Вярност, заключена в аерозол.

– Това вече не ти трябва – отбелязах.

– Вероятно не – съгласи се той.

П – И без друго няма да подейства. Не можеш да се отпечаташ
и на някого, който дори не е тук, все едно колко хормони шмър-
т каш. Просто...

Ъ Джим си премълча. Преприехме под муцуните на охранителната система, нащрек за инфилтриращи се Реалисти.

Р – Тя си *отиде* – изръсих. – Не ѝ пука дали ще си намериш
У някоя друга. Дори ще се радва, ако го сториш.

О [*Това дори би ѝ дало повод да се преструва, че сте квит.*]

Т – Тя ми е съпруга – каза ми татко.

С – Това не означава същото като едно време. Пълна глупост!

Той се подсмихна лекичко:

– Това е моят живот, сине. И ми е точно по мярка.

– Татко...

– Не я обвинявам – заяви той. – И ти недей...

Лесно му беше да го каже. Лесно беше дори да приеме болката, която тя му бе причинявала през всички тези години. Тази усмихната фасада тук, накрая, надали стигаше да плати за безконечните оплаквания, които баща ми понасяше през целия ми съзнателен живот. „*Да не мислиш, че е лесно, когато изчезвам за месеци наред? Да не мислиш, че е лесно винаги да се чудим с кого си и какво правиш, и дали изобщо си жив? Да не мислиш, че е лесно да отгледаш дете като това сам-сама?*“

Хелън го бе обвинявала за всичко, но той го понасяше, понеже знаеше, че това е лъжа. Знаеше, че е само преструвка. Хелън не си отиваше, защото татко е избягал от брака или е бил неверен. Всъщност напускането ѝ нямаше нищо общо с него. Тя си тръгваше заради мен. Хелън си отиде от света, понеже не можеше да понася гледката на съществуването, заменило сина ѝ.

Можех да упорствам по темата – бих се опитал да накарам татко да *разбере*, – но вече бяхме излезли от портите на Рая и вървахме по улиците на Чистилището, където пешеходците навсякъде около нас мърмореха изумено и зяпаха недоумяващо небето. Проследих погледа им към ивицата суров здрач между кулите и зинах...

Звездите падаха.

Зодиакът се бе пренаредил в прецизна мрежа от ярки точки с бляскави опашки. Изглеждаше така, сякаш цялата планета беше хваната в огромна затягаща се мрежа, а възлите между нишките ѝ горяха с огньовете на Свети Елм. Беше прекрасно. И ужасно.